

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Ny dynamik i Danmarks yderområder

landdistrikter og landsbyer

Mogensen, Robert; Møller, Jørgen

Publication date:
2006

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Mogensen, R., & Møller, J. (2006). *Ny dynamik i Danmarks yderområder: landdistrikter og landsbyer*. Ny Thisted Kommune : Realdania.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ANDRE STEDER

Det vil være en alvorlig fejltagelse at male et jævnsort billede af den socioøkonomiske situation i de fjerntliggende landdistrikter. Mange af disse områder har klare styrker, som burde være erkendt og udnyttet langt bedre. De fjerntliggende landdistrikter har en række potentialer:

En høj miljøkvalitet af natur, landskab og bebyggelse. Ren luft, attraktive landskaber, gode muligheder for udendørs aktiviteter, ikke overfyldte veje.

God livskvalitet, mindre stress, mindre kriminalitet.

En stærk kulturarv, som inkluderer sproglige dialekter, litteratur, musik, forhistorie og arkæologi, arkitektur og andre artefakter.

Et positivt regionalt image.

Nogle fjerntliggende områder har, trods tilbagegang og affolkning, en tradition for en høj standard af uddannelse eller har akkumuleret høje niveauer af "stiltiende viden" blandt almindelige arbejdende mennesker.

Nogle fjerntliggende områder har, ofte fordi der er tale om øer eller fordi de er relativt isolerede, udviklet en stærk samfundsfølelse og "social kapital", som virkelig betyder meget for udvikling af potentialer. Dette er ofte sammenhængende med tætte og stærke lokale erhvervsnetværk.

Andrew Copus, seniorforsker

*| Orkney og Caithness.
Landskab og himmel er
udsat for Nordatlantens
omskiftelige klima.*

Erfaringer fra Skotland

I forhold til Danmark er der stor forskel mellem den skotske model og den danske praksis, hvorimod indsatsområderne stort set er identiske. Den skotske model er baseret på udviklingselskaber, som fungerer meget målrettet og med stor selvstændighed.

Landsdækkende selskaber

Landdistriktsudviklingen i Skotland er lagt i hænderne på to landsdækkende selskaber, Highlands and Islands Enterprise og Scottish Enterprise. Highlands and Islands Enterprise's virksomhedsområde omfatter det nordvestlige Skotland fra Arranøen i sydvest til Shetlandsøerne i nordvest.

Området er forholdsvis tyndt befolket med et samlet indbyggertal på 433.745 i 2001. Befolkningstallet har i de sidste 15 år været svagt stigende i modsætning til et svagt vigende befolkningstal i hele landet. Det samlede indbyggertal i Skotland var i 2001 på 5.062.011. Det vil sige, at langt størsteparten af Skotlands indbyggere bor i den sydvestlige del af landet, hvor også de store byer Glasgow, Edinburg, Stirling, Dundee og Aberdeen er beliggende. Den største by i Højlandet er Inverness med ca. 42.000 indbyggere. Inverness huser da også det nordlige af de to landsdækkende selskaber, Highlands and Islands Enterprise.

Highlands and Islands Enterprise

Highlands and Islands Enterprise er en paraplyorganisation for ni lokale udviklingselskaber. Selskabets hovedformål er på et bæredygtigt grundlag, at tilskynde befolkningen i Højlandet

og på Øerne til på sigt at udfolde deres fulde potentialer. Realiseringen af selskabets formål vil ske gennem forfølgelsen af fire strategiske mål:

- styrkelse af lokalsamfundene
- udvikling af kompetencer
- forøgelse af forretningsaktiviteterne
- etablering af globale forbindelser

Det økonomiske grundlag for selskabernes virksomhed hviler på bevillinger fra det britiske parlament og regeringen, videreføret af Scottish Executive til de to paraplyorganisationer, som på baggrund af kontrakter og udviklingsmål finansierer de lokale selskabers aktiviteter.

Der er således i princippet tale om en centralt funderet organisation, der ikke står i et økonomisk afhængighedsforhold til de lokale råd og styrelser (councils). Der er naturligvis et tæt samarbejde med de lokale styrelser omkring udvikling og implementering af de forskellige aktiviteter, men de lokale udviklingselskaber optræder med en stor autonomi indenfor de af hovedselskabet udstukne rammer.

I modsætning til udviklingselskaberne er de lokale råd og styrelseres budgetter bestemt af det skotske parlament, der via indkomstskat overfører beløb til disse efter en beregningsmodel, der tager hensyn til lokalområdernes behov i form af diverse serviceforpligtelser. De lokale råd udskriver selv ejendomsskatter, men niveauet kontrolleres indirekte af det skotske parlament via udmeldte rammer. Endvidere inddriver de lokale råd virksomhedsskat. Men hovedparten af de

| Caithness. Traditionel bygningskultur på landet.

lokale råds økonomiske råderum tilvejebringes via de midler, der overføres fra det skotske parlament.

Der er ikke umiddelbart et geografisk sammenfald mellem de lokale udviklingselskaber og de lokale råd. For flere af øsamfundene er der dog overensstemmelse mellem selskabernes og rådernes territoriale afgrænsning, fx for Orkneyøerne og Shetlandsøerne.

Sammenligning med Danmark

De skotske udkantsområder har mange af de samme problemer som de danske. En aldrende befolkning og et lavere indkomstniveau end gennemsnittet af landet som helhed. Men også, og måske noget overraskende, en relativ god beskæftigelse i flere af de ni lokale selskabsområder indenfor Highlands and Islands Enterprise, fx de to nordlige Caithness and Sutherland og Orkney. Også den erhvervsmæssige sammensætning minder om den danske med en stor offentlig sektor med ca. 27 % af de beskæftigede og en stor sektor for handel, hotel og restaurant på ca. 23 % af de beskæftigede indenfor Highlands and Islands Enterprise's virkeområde.

I forhold til Danmark er der stor forskel mellem den skotske model og den danske praksis, hvorimod indsatsområderne stort set er identiske. Den danske kommunale struktur er anderledes end den skotske med større økonomisk selvstændighed og en tilsyneladende stærkere aktivitetsprofil. Staten lægger imidlertid også loft over de kommunale budgetter i Danmark, lige-

som en række af de kommunale opgaver er bestemt fra centralt hold via lovgivningen.

Vi har ikke udviklingselskaber, hvis fokus alene er rettet mod landdistrikter og yderområder. Men mange af de udviklingsopgaver, som varetages af de skotske selskaber bliver i Danmark varetaget af et konglomerat mellem kommune, amt og stat samt lokale turistråd, teknologi- og erhvervsråd.

Der er ingen tvivl om, at de skotske udviklingselskaber fungerer meget målrettet og med stor selvstændighed. At man har koncentreret sine aktiviteter for udvikling af landdistrikterne i en selskabskonstruktion giver helt klart et tydeligt gennemslag og stor opmærksomhed. Der er simpelthen en entydig defineret aktør, som alle er bekendt med, og hvis aktiviteter og økonomi er offentlige. Målbarheden af indsatsernes ef-

| *Caithness. Højlandets storhed tiltrækker turisterne.*

fekt er umiddelbar aflæselig i de årlige selskabsberetninger, som udsendes af paraplyorganisationen. Det er ikke som i Danmark, hvor de mange forskellige aktører med hvert sit budget og sine opgaver slører det samlede overblik.

Orkney - et eksempel

Orkney er beliggende ca. 16 km nord for det skotske hovedland på den anden side af strædet Pentland Firth. Orkney er en øgruppe bestående af 68 øer, hvoraf 19 er beboet. Befolkningstallet, som tidligere var vigende, har de senere år har været svagt stigende til de nuværende ca. 19.500 indbyggere. Størstedelen af befolkningen bor på hovedøen Mainland. Her ligger også de to største byer Kirkwall og Stromness, som har henholdsvis godt 6.000 og 2.000 indbyggere. De omliggende øer huser fra omkring 600 mennesker til en enkelt familie.

| Orkney. Havnen i Kirkwall er centralt beliggende for både fiskeri og trafik.

Den positive udvikling i befolkningstallet skyldes først og fremmest tilflytning fra det øvrige Skotland, England og USA. Motivet for mange af tilflytterne skyldes et ønske om at leve en mere enkel tilværelse eller et ønske om at komme hjem. Det sidste gælder for mange af de amerikanske tilflyttere. Befolkningssammensætningen har et større islæt af ældre mennesker end landsgennemsnittet.

Beskæftigelsen er høj på Orkney. Antallet af arbejdsløse udgør kun ca. 1,5 % af arbejdsstyrken. Indkomsterne er imidlertid noget under gennemsnittet i både Skotland og Storbritannien. Offentlig administration, uddannelse og sundhed beskæftiger ca. 25 % af arbejdsstyr-

ken, butikshandel, hoteller og restauranter ca. 19 % og de gamle primære erhverv landbrug, fiskeri og skovbrug beskæftiger ca. 14 % af arbejdsstyrken. Øvrige erhvervsgrupper som industri, byggeri, transport og finansiel service beskæftiger mellem 5 - 7 %.

Både Orkney Enterprise og Orkney Council er meget opmærksomme på øernes specielle forudsætninger. Raffinering af fødevarer udgør et traditionelt indsatsområde med vægt på højkvalitetsprodukter indenfor skaldyrsproduktion, øl og whisky fremstilling. Orkney indtager i dag endvidere en ledende rolle indenfor udviklingen af bølgeenergi. I 2004 åbnede verdens første uafhængige prøvestation, The European Marine Energy Centre, i Stromness, for tilførsel af strømenergi til nettet. Anden fase af udviklingsprogrammet, en prøvestation for tidevandsenergi på Eday står umiddelbart foran realisering.

Historisk har øerne været et selvstændigt bispedømme med den store, markante katedral, St Magnus Cathedral, beliggende centralt i Kirkwall. Byggeriet af katedralen kan dateres tilbage til 1137. Herudover er Orkney i besiddelse af mange andre bemærkelsesværdige kulturminde-der som fx de berømte stencirkler fra bronzealderen og den over 5.000 år gamle, velbevarede landsby Skara Brae. Men også den nyere historie fra de to verdenskrige besidder en dramatisk fortællekraft, hvor den engelske flåde var hjemmehørende i Scapa Flow og hvor den tyske flåde var interneret og blev sænket her efter 1. Verdenskrig. Scapa Flow var imidlertid ikke kun hjemsted for krigsførende fartøjer. Farvandet udgjorde gennem århundreder en naturhavn for

sejlskibstrafikken i Nordatlanten. Hudson's Bay Company har sit udgangspunkt herfra, ligesom mange hvaltogter startede her.

Orkney's landskab, den afsides beliggenhed i kombination med den globale orientering og den historiske dimension har altid appelleret til kunstnere og åndsarbejdere. Dette er da også baggrunden for en blomstrende juvelér- og kunsthåndværksvirksomhed, som i dag sammen med den voksende turisme udgør en væsentligt økonomisk aktivitet. En særlig begivenhed, St. Magnus Festival, påkalder sig hvert år stor opmærksomhed. Der er tale om en musikfestival som på 30 år er blevet en kulturbegivenhed, der tiltrækker de bedste musikere fra hele verden. Lige fra BBC philharmoniske orkester over mindre ensembler til rytmisk musik, udstillinger, drama og film.

Ligesom indenfor fødevarerproduktionen er ko-deordet for kulturerhvervene og turismen kvalitet. Præsidenten for St. Magnus Festival, George Rendall, opsummerer det således, at "der er kun ét kriterium: kvalitet og atter kvalitet - ellers kan det være lige meget". Ambitionerne fejler således ikke noget. Men i denne holdning ligger måske noget af baggrunden for øernes relative gode udvikling gennem de senere år.

Institutional thickness - Institutionel tæthed

Andre forklaringer på Orkney's relative succes med at overvinde et fjerntliggende områdes traditionelle problemer kan tilskrives en række internt relaterede "bløde" faktorer i højere grad end de mere gængse og målbare "hårde" akti-

| Orkney. Ring of Brodgar. Kulturhistorien rummer et stort potentiale.

| Caithness. Fra Scrabster er der færgeforbindelse til Stromness på Orkney.

ver. Fx tilstedeværelsen af en udtalt "social kapital" eller andre af de faktorer, som seniorforsker Andrew Copus er citeret for foran på skillebladet.

Den væsentligste årsag til Orkney's relative succes er imidlertid nok den "institutionelle tæthed" (institutional thickness) som findes på øerne. "Institutionel tæthed" er baseret på fire indbyrdes sammenhængende aspekter - antal og variation af institutioner og organisationer, interaktionen mellem disse, de indbyrdes hierarkier og sammenslutninger samt en fælles dagsorden.

Antallet af offentlige råd og lokale institutioner er mere eller mindre det samme overalt i Skotlands landdistrikter. Men Orkney indtager en særstilling, fordi der er tale om et velafgrænset øsam-

fund, hvor de fleste af disse institutioner og organisationer deler de samme grænser, og hvor deres kontorer som regel er placeret sammen i Kirkwall. Modsat det øvrige Skotland, hvor de forskellige institutioner sjældent opererer i en sammenfaldende geografi. Selv de lokale styrelses råderum er her sjældent sammenfaldende med de lokale udviklingssekskaber. En disposition som naturligvis gør det vanskeligt at dele en fælles dagsorden, ligesom interaktionen mellem institutioner og organisationer hæmmes.

I modsætning hertil har Orkney Council og Orkney Enterprise haft et udpræget samarbejde og tæt partnerskab på alle niveauer fra bestyrelse og nedefter. Andre elementer i Orkney's "institutionelle tæthed" udgøres af et relativt stort antal af ikke-statslige erhvervsorganisationer. Det drejer sig om Orkney Handelskammer, Stromness Erhvervsforum, Orkney Håndværk og Industrieforening, Orkney Mad og Drikke, Orkney Fiskeriforening og Orkney Fiskersamfund. Interviews med lokale forretningsfolk indikerer, at disse organisationer er både mere inkluderende og mere aktive end de tilsvarende i det nærmeste hovedlandsdistrikt Caithness

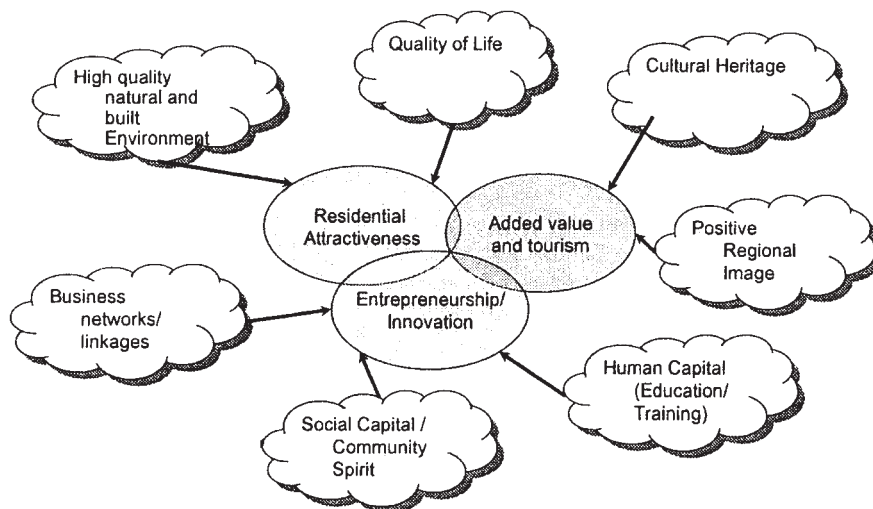
Der er imidlertid ingen lette løsninger eller simple opskrifter på succes. En undersøgelse af et relativt fremgangsrigt område som Orkney tydeliggør, at mange af de bagvedliggende "succesfaktorer" er ret uhåndgribelige og svære at kopiere andre steder. På den anden side kan de ikke ignoreres, da de tilsyneladende har indflydelse på nogle af de mere håndgribelige fysiske planaktiviteter, som initieres ovenfra.

| *Caithness. Det udstrakte overdrev og fåreavl hører sammen.*

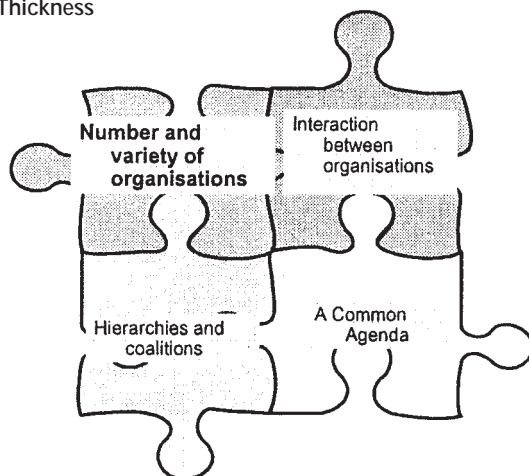

Potential Strengths of Remote Rural Areas

| Udviklingspotentialer i yderområder.
Andrew Copus, 2006.

Institutional Thickness

| Institutionel tæthed.
Andrew Copus, 2006
efter Amir og Thrift, 1995.

LITTERATUR

| *Dover. Helheden er smuk, selvom detaljerne kan diskuteres.*

Arkitekten 02/06, Birgitte Kleis
Byer på skrump

Arkitekten 02/06, Lea Louise Holst Laursen og Ellen Braae
Globaliseringens B-byer

Bille, Trine, Henrik Christoffersen og Erik Wulff, 2005
Udviklingen i landzone efter ændringerne i planlovens landzonebestemmelser

Byplan Nyt 5, 2005, Ellen Højgaard Jensen
Liv uden vækst

Byplan Nyt 5, 2005, Christoph Stroschein
*Har udkantområderne en fremtid?
Kommentar fra Tyskland*

Copus, Andrew mfl., 2000
Holding down the global: Regional Milieux, Innovation and Economic Vitality In the Periphery

Copus, Andrew mfl., 2006
Study on Employment In Rural Areas

Danmarks Naturfredningsforening 2004
Fremtidens natur i Danmark

Dansk Landbrug, 2004
*Dansk Landbrugs Natur- og Landskabspolitik
– fra politik til praktik*

Egelund, Niels og Helen Laustsen, 2004
Skolenedlæggelse – Hvilken betydning har det for lokalsamfundet

- Gloersen, E. mfl., 2005
Northern Peripheral, Sparsely Populated Regions in the European Union
- Groth, Niels Boje og Johannes Møllgaard, SBI, 1989
Fysisk planlægning i mindre kommuner
- Goldschmidt, Lars, Jacob Michael Lund, Henrik Dahl, Thomas Martinsen og Anna Porse Nielsen, 2005
Følelsesfabrikken – Oplevelsesøkonomi på dansk
- Hanstholm Kommune, 2004
Hanstholm Kommuneplan 2004-2012
- Herlau, H og H. Tetszhner, 2001
Fra jobtager til jobmager
- Highland & Islands Enterprise
www.HIE.Co.uk
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2003
Lokal landdistriktspolitik. En vejledning til kommuner og amter
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2003
Projekter i landdistrikterne – statslige støtteordninger
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet i samarbejde med Fødevareministeriet, 2004
Landdistriktsredegørelse 2004 – Regeringens redegørelse til Folketinget
- Indenrigs- og Sundhedsministeriet, 2005
Regionalpolitisk redegørelse 2005 – analyser og baggrund
- Jensen, Birgitta Maae, Per Henrik Hansen, Vibeke Skov, Peder Hovgaard og Ulrik T. Skafte, 2004
Langt ude på landet! Om livet i de danske udkanter
- Jessen, Niels Hørlyck, Anders Myrtue, Per Grau Møller og Erland Porsmose, 1995
Landdistrikterne 1950 - 2050
- Johansen, P.H. og A. Aa. Thuesen, Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, 2005
Lokale udviklingsprojekter – Evaluering af bypuljeprojekter i "Den bæredygtige landsby" "Mindre byer – større muligheder"
- Jyske Bank, 2006
Regionalanalyse. Det skæve Danmarkskort
- Kulturarvsstyrelsen og Realdania, 2005
Kulturarv en værdifuld ressource for kommunernes udvikling – En analyse af danskernes holdninger til kulturarv
- Miljøministeriet, Landsplanafdelingen, 2003
Et Danmark i balance - hvad skal der gøres? Landsplanredegørelse 2003
- Miljøministeriet, Landsplanområdet 2006
Det nye Danmarkskort – Planlægning under nye vilkår
Landsplanredegørelse 2006

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen
i samarbejde med Dansk Landbrugsrådgivning,
2005
Landbrugsdrift og Natura 2000

Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen i sam-
arbejde med Robert Mogensen, Sven Allan
Jensen AS, 2003
*Kulturmiljøet i kommunernes planlægning
- til inspiration*

Møller, J, Dansk Ungdom og Idræt, nr. 1, 2004
Lokalsamfund i klemme

Møller og Mogensen, Dansk Landdistriktsforsk-
ning, CFUL, (under udgivelse 2006)
*Antologi - Forfaldet i det fysiske miljø i lands-
byer og landdistrikter*

Nordisk Ministerråd, København 2004
Historisk kystkultur – En ressource i nutiden

Nordjyllands Amtsråd, 2005
*Oplæg til Nordjydernes regionale Udviklings-
plan*

Reidar, Almås, Center for Rural Research,
1999
Rural development – a Norwegian Perspective

Schak Hansen, B, Center for Forskning
og Udvikling i Landdistrikter, 2003
*Landdistrikter i Danmark – Nye tider,
når et lokalsamfund vil noget mere*

Socialministeriet, 2005
Landsbyudvikling – et idekatalog

Statens Byggeforskningsinstitut 2005
Bosætning i yderområder

Sydthy Kommune, november 2001
Sydthy Kommuneplan 2000-2012

Tanvig, Hanne mfl., Center for Forskning
og Udvikling i Landdistrikter, 2005
*At være eller ikke at være,
Landdistrikter i bevægelse*

Thisted Kommune , april 2005
Forslag til Thisted Kommuneplan 2005-2017

Viborg Amt, maj 2005
Regionplan 2005

LANDDISTRIKTER OG LANDSBYER
Ny dynamik i Danmarks yderområder

Udarbejdet for Realdania af
Sven Allan Jensen AS

Tekst og redaktion
Arkitekt Robert Mogensen
Arkitekt, lektor Jørgen Møller

Layout
Tegnestuen Jens V. Nielsen

Foto
Knud E. Jensen, side 21ø
Lene Marcussen, side 2
Robert Mogensen, side 26-28, 63n, 91m, 92-98
Jens V. Nielsen, alle øvrige fotos

Kort
Udsnit af kort, hvortil Kort- og Matrikelstyrelsen
har ophavsret, er gengivet med tilladelse (A.76-06)

Produktion
Vilhelm Jensen og Partnere

Oplag
250 eksemplarer

ISBN
87-991552-0-6

© Sven Allan Jensen AS og Realdania, 2006

Nogle af vore landsbyer og landdistrikter kan sagtens klare sig på markedsvilkår. Men der er også dele af landet, der ikke kan – hvor markedet ikke kan få folk til at flytte ud. Og det er lige præcis i yderområderne vest og syd i Danmark og på øerne”.

Sådan siger lektor på Aalborg Universitet Anker Lomann Hansen, der sammen med en række af landets førende videnpersoner indenfor landdistrikts- og landsbyudvikling var samlet til konference i Hanstholm den 1-2 juni 2006.

Konferencen har resulteret i denne rapport, som etablerer et grundlag for ideer til en ny dynamik i Danmarks yderste områder. Rapporten tager udgangspunkt i Ny Thisted Kommune som et eksempel på et yderområde i Danmark. Men fokuserer også på, hvordan man tackler de samme problemer på Orkney i Skotland.

Det er håbet, at rapporten vil blive brugt til en fortsat konstruktiv debat om udfordringer og muligheder i Danmarks yderste områder – ofte nogle af de smukkeste egne i landet.